

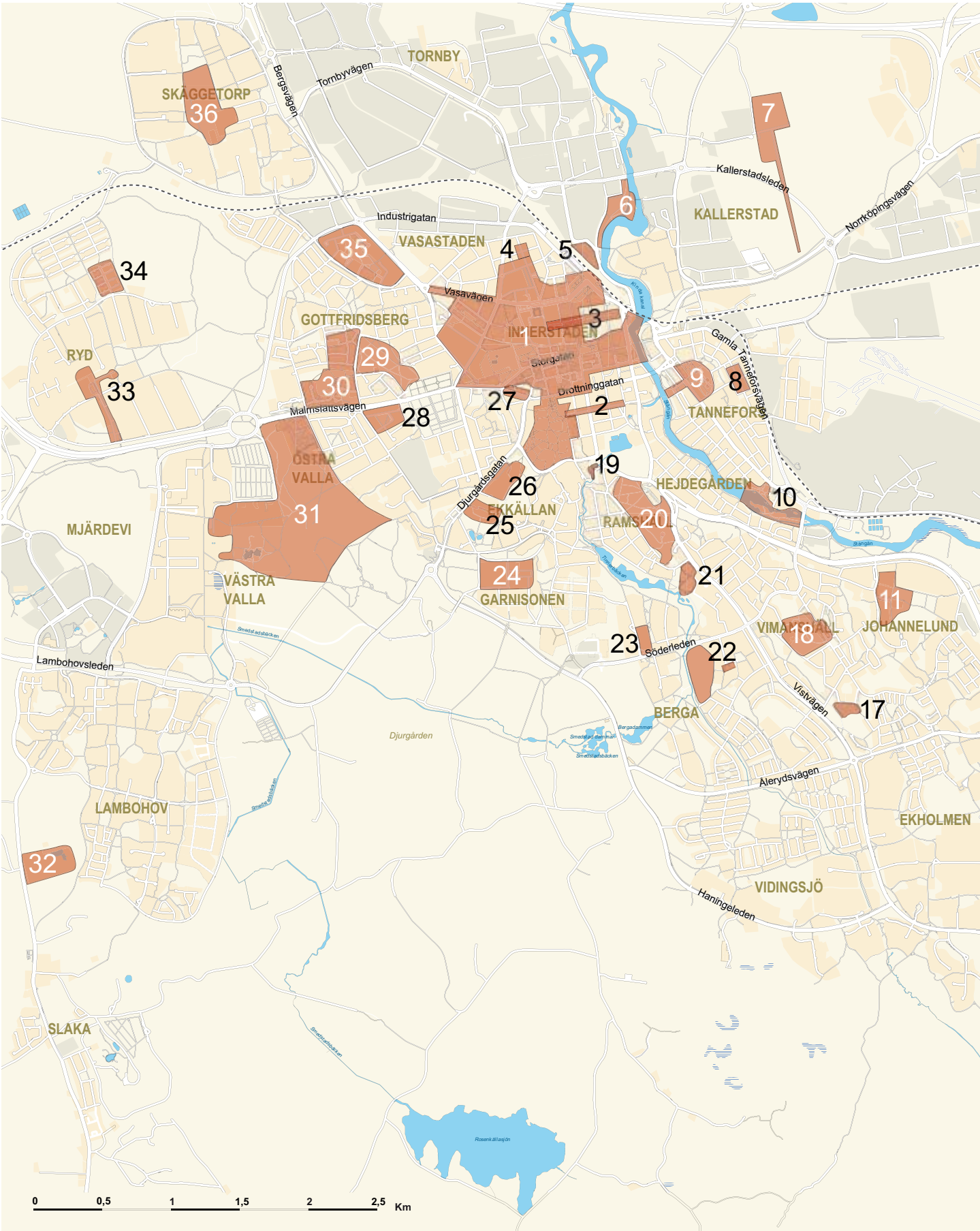

Radhus vid Lindengatan. Foto: Erik G Svensson

Kulturhistoriskt underlag till Översiktsplan för staden Linköping

Underlag 2009

Gunnar Elfström

Denna handling är att se som det första steget för att ta fram ett kulturmiljöprogram för Linköpings kommun. Arbetet med ett kulturmiljöprogram kommer således att fortsätta.

Detta underlag omfattar endast det område som behandlas i *Översiktsplan för staden Linköping* och behandlar i första hand den bebyggda miljön. I underlaget definieras inte riksintressena för kulturminnesvården.

Urvalet i föreliggande underlag präglas av restriktivitet både vad gäller antalet utpekade områden som de avgränsningar som görs. Det medför att prioriteringar skett. Det sker i förvisningen om att detta förhållnings-sätt gör det möjligt att skapa trovärdighet kring urvalet och därmed ge de kulturhistoriska värdena ett varaktigt skydd. Den restriktivitet som här föreslås förutsätter att områdena ges ett tillräckligt skydd.

Översiktsplan för staden Linköping pekar på möjligheterna att förtäta staden. Vid all kommande planering av förtätning bör en särskild bedömning om lämpligheten ur kulturhistorisk synvinkel göras, d v s även på platser vilka ej är utpekade i denna handling. Den här presenterade handlingen är ett underlag för att peka ut de miljöer där eventuell förtätning bör ske med särskild stor hänsyn tagen till de kulturhistoriska värdena.

Det framsynta planeringsarbetet som bedrevs i stadens ytterområden under decennierna närmast efter andra världskriget förklarar, tillsammans med att en snabb befolkningstillväxt, den tidsperiodens dominans i denna handling. Den kommunala ledningen uttalade beträffande nya bostadsområden en önskan att "söka bevara naturen och det ursprungliga så mycket som möjligt". Tack vare tidsepokens insikt om vikten av att skapa ljus och luft kring bostäderna, har Linköping många högklassiga områden från 1950-talet. Stadens ledning uttalade att man ville ge "ett rikligt utrymme för s k lungor som kan bli lämpliga motvikter till den sten och betong som annars lätt präglar en stad".

Beträffande de omfattande villaområdena från 1960-talen och senare i stadens sydöstra delar är bedömningen att befintligt kunskapsunderlag är för ringa för att i nuläget möjliggöra en utvärdering.

REKOMMENDATIONER

De i handlingen utpekade områdena äger ett sådant högt kulturhistoriskt värde att särskild stor hänsyn bör tas till dessa värden vid eventuella förändringar och förtätningar. Detta gäller såväl förändringar av byggnaderna som i dessas närmiljö såsom träd och annan vegetation. Byggnaderna bör behålla sin exteriöra karaktär.

Inför eventuella förändringar och förtätningar inom de redovisade områdena skall samråd ske med stadsantikvarien eller motsvarande kulturhistorisk kompetens.

Beträffande Egnahemsområdet är det områdets karaktär som bör bevaras. Beträffande f d koloniområdet är det de kvarvarande äldre vegetationsinslagen som bör värnas.

1. Riksintresset Linköpings stadskärna

Kommunfullmäktige har genom den antagna ÖP Staden beslutat om hanteringen av frågor beträffande förtätning inom riksintresset Linköpings stadskärna. Beträffande detta område hänvisas till *Översiktsplanen för staden Linköping*.

2. Linnégatan

Linnégatan lades ut vid slutet av 1800-talet. De äldsta byggnaderna är från 1890-talet. Längs Linnégatan har flertalet byggnader karaktärsgivande förgårdar.

3. Nedre Kungsgatan

Kungsgatan, liksom Drottninggatan, lades ut efter 1850 års stadsplan. Inte minst Kungsgatan blev en paradgata med ljusa, putsade fasader. Stadsarkitekt Elfving beskrev den som *"en af stadens största och vackraste gator"*. Utbyggnaden började vid denna gatas västra del. Den delen av gatan dominerades av den sk Jonsson-empiren. Gatans östligaste del fick en viktigare roll när den nya hamnen, 1867, och sedermera, 1872, järnvägen kom. I den delen av gatan uppfördes en rad byggnader i nyrenässans.

I slutet av 1970-talet rustades Kungsgatans östra del. En rad av de gamla byggnaderna renoverades och kompletterades med nya bostadshus på gårdarna. Byggnadernas skala, de putsade fasader och mellanrum mellan byggnaderna är karaktärsgivande.

4. Industrifastigheterna i hörnet Hertig Karls-gatan och Platensgatan

Nordöstra delen av Vasastaden planerades som ett industriområde. I hörnet av Hertig Karls-gatan och Platensgatan kvarstår ännu tre av dessa byggnader, Gamla Linnefabriken Platensgatan 26 samt Forslunds verkstäder Platensgatan 26 och 27. I det fjärde hörnet ligger Cirkusbyggnaden Platensgatan 29. Det är en av få i Sverige bevarade cirkusbyggnader.

5. Gjuteriet m fl

Området berättar om stadens önskan att skapa ett industriområde invid järnvägstationen och hamnen. Läget var således ur transportsynvinkel förstklassigt. Såväl järnvägen som Kinda kanal togs i bruk i början av 1870-talet. Området består av industribyggnader i för det sena 1800-talet typisk tegelarkitektur. Dessa byggnader uppfördes, efter det att de äldre träbyggnaderna förstörts i en brand, efter Janne Lundins ritningar 1889. Den sydostligaste byggnaden stod färdig 1945 och är uppförd efter Lars Murgårds ritningar.

6. Nykvarnsparken

Nykvarnsparken äger ett betydande kulturhistoriskt värde. Den är sannolikt, vid sidan om parkerna kring kyrkorna, stadens äldsta park. Parken skapades i mitten av 1800-talet för att ge resande till Linköping ett positivt första intryck av staden. Tankesättet är således parallellt med tankarna inför anläggandet av järnvägs-parken.

Linköpings första hamn togs i bruk försommaren 1837 och var anlagd i den nordöstra delen av dagens Nykvarnspark. Parkens historia är tyvärr inte klarlagd. Det är fullt möjligt att de första träden planterades redan på 1830-talet. På 1853 års karta är ett antal trädrader markerade, vilket tillsynes utgör en medveten planering. I maj 1862 är parken tillräckligt representativ för att vara den plats där stadens avskedsfest för landshövding Gyllenram, som skulle tillträda landshövding på Gotland, hölls. På 1877 års karta är parken tydligt angiven.

Det är önskvärt att Nykvarnsparkens historia klarläggs.

7. Kallerstad gård

Kallerstad var tidigare en av de större gårdarna kring Linköping. Även om de två gamla huvudbyggnaderna är borta så äger den kvarvarande miljön i form av herrgårdsparken och de bevarande arbetare/statarlängorna samt den karaktärsgivande allén ett betydande kulturhistoriskt värde. Linköpings stad köpte Kallerstad gård 1949.

Nykvärnsparken.

8. Lindengatan

Radhusen på Lindengatan är välbevarade exempel på 1920-talets radhusideal. Såväl byggnaderna, med dess fasadmaterial och färgsättning, förgårdarna och trädgårdarna är välbevarade. En eventuell byggnadsminnesförklaring borde utredas.

Stadsarkitekten Gustaf Lindens stora vision var att göra Linköping till en trädgårdsstad. Han ville skapa goda, men billiga bostäder för arbetare. De byggnadskomplex Linden ritat i Linköping, på Konsistoriegatan, Lindengatan och Råbergagatan, bär alla dessa hans ledande tankar. De första radhusen vid Lindengatan uppfördes 1924, de sista 1932.

Lindengatan består totalt av 32 radhus samt fyra fristående villor som avslutar området i norr respektive söder. Varje byggnad inreddes i två lägenheter om vardera 60 kvm. De hade rinnande kallt vatten och torrklosett i trappan ned mot källaren. Radhusen avsågs att bebos i första hand av arbetare vid ASJ och NAF.

Från början kallades gatan för Radhusgatan, men den hade redan omkring 1930 börjat kallas för Lindengatan. Gatunamnet fastställdes dock formellt först 1943.

9. Kamreren, Kontrollören m fl

Området utgör ett dokument över den mycket medvetna bostadspolitik som Linköpings stad förde under sent trettio- och tidigt fyrtiotal.

I det tidiga 1940-talet rådde en betydande bostadsbrist i Linköping. Stadsarkitekt Sten Westholms plan från 1941 anger att kvarteren skulle bebyggas med s k smalhus och att fem punkthus skulle uppföras på höjtplatån.

Bebyggelsen uppfördes några år in på fyrtioalet, bland arkitekterna märks Rickard Gavel.

Redan i Gustaf Lindens generalstadsplan från 1923 förbinds höjtplatån och Stångån genom ett parkstråk. Parkanläggningen var färdig 1950.

Smalhusen, som ursprungligen lanserades i en tävling om billiga bostäder, möjliggjorde att lägenheterna fick fönster i två väderstreck. I kvarteret Kanonen är två fastigheter uppförda som s k Barnrikehus.

10. Området vid Tanneforsfallen

Tanneforsfallen är, även om det ända fram till 1911 låg utanför stadens dåtida gränser, Linköpingsbygdens första större fabriksområde. I Tanneforsmiljön ingår även den sluss som anlades inför Kinda kanal.

I anslutning till Tanneforsfallen låg Tannefors gamla kvarnby. Redan under 1300-talet fanns här flera kvarnar. År 1523 anlade biskop Hans Brask Sveriges första pappersbruk, vilket synes ha upphört med sin verksamhet på 1830-talet, vid dessa fall. Den sista kvarnen var i drift in på 1950-talet. Under högkonjunkturen på 1870-talet anlades flera textilfabriker vid Tannefors.

11. Johannelund

Johannelund var något helt nytt för Linköping. Flera kilometer från stadens gamla centrum byggdes på några få år en helt ny, genomplanerad stadsdel. Staden i övrigt hade successivt vuxit fram under lång tid, i Johannelund var det en genomgripande och komplett storsatsning med koncentrerad flerfamiljsbebyggelse. Arkitekten Fred Forbat drog i 1945 års generalplan upp grunddragen för Johannelund. Honnørsordet var grannskapsplanering.

Tanken var att skapa ett område där ”citybetonade butiker” och allmänna institutioner skulle finnas i centret för att merparten av invånarnas behov skulle kunna tillfredsställas lokalt. Uppdraget att ta fram såväl detaljplanen som att rita de olika byggnaderna gick till stockholmsarkitekterna Jon Höijer och Sture Ljungqvist.

Bostadshusen i centret, som stod färdigt 1960, är områdets högsta byggnader och det var arkitekternas uttalade vilja att genom dem skapa riktpunkter. De boende i dessa hus skulle också säkerställa att centret inte var öde efter butikernas stängning. Byggnaderna utgör med sina tio våningsplan ännu några av Linköpings högsta byggnader.

Planläggarna beräknade att 7 000 människor skulle bo inom en radie av 500 meter från centret när området var fullt utbyggt. Den stora befolkningsökningen i Johannelund skedde under slutet av femtiotalet, då var områdets tillväxt i snitt 1500 personer per år.

12. Landeryds prästgård

Landeryds prästgård, Hageby, består av en huvudbyggnad från 1700-talet och två flyglar, vilka alla är timrade och faluröda. Den ena flygeln är en parstuga som tidigare varit prästbostad, den andra är en visthusbod. Byggnaderna är av stort kulturhistorisk värde.

13. Bogestad by

På den gamla bytomten står två s k tvillingstugor, d v s var och en består av två sammanbyggda bostadshus. Bogestad ägdes av Sturefors fideikommiss och drevs av fyra arrendatorer. Tvillingstugorna uppfördes på 1830-talet. Till byn hör ett antal äldre ekonomibyggnader som tillsammans med bostadshusen bildar en sluten fyrkant.

14. Edsberga by

På den gamla byplatsen ligger två äldre gårdsanläggningar med byggnader främst från 17- och 1800-talen.

15. Harvestads herrgård

Genom sammanslagning av gårdarna i en by skapades Harvestad i början av 1800-talet. Efter en brand på 1850-talet uppförde linköpingsbyggmästaren Jonas Jonsson den nuvarande herrgårdsbyggnaden. År 1975 köpte Linköpings kommun gården, men styckade av och sålde från huvudbyggnaden. Till gården hör en park, några äldre arbetarebostäder och en rad äldre ekonomibyggnader, bland annat ett magasin från 1872.

16. Övre Ullstämby

På den gamla byplatsen ligger tre gårdar. Bostadshusen är alla tre uppförda före laga skiftet 1841. I byn finns även en rad ekonomibyggnader från 18- och 1900-talens början.

17. Trollstigen och Myrstigen kv Tjärbrännaren och Tjänstemannen

Området är ett högkvalitativt exempel på radhus från femtiotalet, det gäller såväl stadsplanen som byggnadernas utformning.

Stadsplanen för kv Tjärbrännaren är upprättad 1955 av arkitekt Berndt Nordberg. Fyra radhuslängor bildar en kringbyggd plan med parkyta i mitten. Radhusen är ritade av arkitekt Gunnar Sjöstrand och signerade hösten 1955.

För en av radhuslängorna, den på Myrstigen, stod sju kommunalanställda tjänstemän som byggherrar. Två andra längor lät Saab bygga för sina tjänstemän.

18. Ånestad

Ånestad utgör ett välplanerat och välbevarat villa- och radhusområde från de för Linköping så expansiva åren efter andra världskriget.

Stadsplanen för området antogs 1949. Området var då helt obebyggt och barrskogbevuxet, undantaget de södra delarna som bestod av beteshagar med vackra utblickar. Området planlades mot bakgrund av att det var en stor efterfrågan på egnahemstomter från anställda på Saab, ASJ och Armaturfabriken, alla företag – enligt planförfattaren Berndt Nordberg – belägna på gångavstånd från området.

Bebyggelsen skulle göras så omfattande att det skulle finnas underlag för en butiksgrupp med speceri-, charkuteri- och mjölkaffär samt bageri och tobaksbutik. Dessa placerades centralt i ett tvåvåningshus. En tomt lades även ut för Ånestadsskolan, som uppfördes efter stadsarkitekt Sten Westholms ritningar.

19. Tinnerbäcksravinen med gamla Mejeriet

Den gamla mejeribygnaden har en komplicerad icke klarlagd historia. Dess äldsta del är sannolikt från 1600-talet. Byggnaden har åtminstone under någon period med all sannolikhet varit kvarn. Under en femtio års period fram till 1909 tjänstgjorde den som mejeri. Den torde vara en av Linköpings äldsta industribyggnader. Längs med åfåran har betydande stenskoningar utförts.

20. Berga hage

Berga hage, länge använd som beteshage för Berga gård, berättar om att Linköping växt på mark som tillhört olika lantbruk. Under 1800-talet anlades ett torp, Högsätter, vars bostadshus ännu är bevarat. Berga hage blev planlagt som park 1940.

Löjtnant Anton Ridderstad, ägare till Berga, planerade att i Berga hage uppföra en museibygnad kombinerat med ett friluftsmuseum för Östergötlands museum. Tanken omintetgjordes till följd av den s k museistriden i början av 1900-talet.

21. Södra Majelden

Södra Majelden är en god och välbevarad representant för de högkvalitativa bostadsområden som på femtiotalet skapades i Linköping.

I stadsplanen från 1947 anger arkitekt Berndt Nordberg att syftet var att bevara så mycket som möjligt av den ursprungliga vegetationen, såväl av tallarna som av det ekbevuxta partiet nedmot Tinnerbäcken. Nordberg ville med torget skapa "en stadsdels samlingsplats" och ett "centrum för gemensamma lokaler, t ex samlingshall". Nordberg betonade att den befintliga talldungen på torget skulle bevaras.

Nordberg skrev att "Ängarna kring den närbelägna ekdungen... (utgör en) .. förbindelse med Berga hage och parken kring Tinnerbäcken (de) är tänkta att ingå i ett friluft-, promenad- och skidstråk, som kan utsträckas mot de natursköna trakterna söder om Linköping". Ängen var långt in på 1900-talet en av linköpingsborna uppskattad festplats kallad Eklundsängen.

Byggnaderna är ritade av Lennart Ekenger. Punkthuset dominerar, men balanseras av bebyggelsen i övrigt. Området, som färdigställdes våren 1954, fick också ett "community centre" med barnträdgård, tvättstuga, samlingslokaler, butiker och konditori. Lokaler ordnades för korpiddrott och ett centralgarage iordningställdes.

22. Berga slott och park

Berga slott och park är viktiga för att förstå bostadsområdet Bergas historia.

Färgaren Jakob Widoff köpte gården 1832 och lät uppföra byggnadens äldre del. Widoffs måg, C F Ridderstad, blev 1856 ägare till gården. Under C F Ridderstads tid på Berga anlades parken. År 1886 skrev ÖC att till Berga hörde en "stor och god trädgård samt wacker park". År 1896 gavs huvudbyggnaden dess karaktär av slott efter Johan Lagerströms ritningar. Då var Anton Ridderstad Bergas ägare.

År 1955 köpte Linköpings stad Berga egendom och utfäste sig därvid att vårda parken. Inför planläggandet av Berga Centrum uttalades att ekkullen vid Berga slott och parken skall bevaras som naturpark som en "dekorativ bakgrund till affärscentrum".

23. Västra Berga

Västra Berga är, med sina kringbyggda gårdar och planläggning för att ge de boende en bilfri närmiljö, ett tidstypiskt bostadsområde från det tidiga 1960-talet.

Planen, som antogs 1962, är upprättad av arkitekterna Berndt Nordberg och Gunnar Sjöstrand. Bostadsbebyggelsen är utformad med slutna gårdsbildningar, som ger skyddade gårdar lämpade för lek. För att gårdarna skall i möjligaste mån nyttjas vetter entréerna mot gårdarna. Särskilda parkeringshus uppfördes. Inga bilplatser har förlagts till gårdarna. Planen hade som mål att utnyttja de möjligheter terrängen erbjöd, bland annat genomfört genom bevarandet av de lummiga vackra kullarna med ekskog.

I december 1966 uttalade sig stadsplanearkitekten Berndt Nordberg i tidningen Östgöten om sina tankar bakom stadsplanen till det då nybyggda Västra Berga: "Vi har siktat mot att ge husen en gatusida och en park-sida. Bilarna skall lämnas en bit från fastigheten så att det blir så lugnt som möjligt i närheten av bostäderna. Bara utryckningsfordon och större transporter får gå fram till portarna. Från baksidan av fastigheterna kommer man så ut i parkområdet".

Byggnaderna i kvarteren Luftspanaren och Lavetten är ritade 1963 av arkitekt Audun Stokland, Göteborg. Byggnaderna i kvarteren Löjtnanten och Luftbevakaren är ritade av Arton konsulterande Arkitekter i Helsingborg.

24. Garnisonen

De gamla kasernbyggnaderna är de viktigaste dokumen-

Garnisonen. Foto: Erik G Svensson.

ten över Linköpings militära historia.

De två infanteriregementenas kasernbyggnader stod inflyttningsklara 1922. Därmed var Linköping en garnisonsstad, men redan 1911 hade kasernbyggnaderna för T1 stått färdiga. På Luciadagen 1996 togs beslutet att lägga ned Linköpings garnison. Den lades ned den 31 december 1997.

Byggnaderna på Garnisonen är ritade av arkitekt Magnus Dahlander.

25. Eskadern

Eskadern är ett tidstypiskt, välbevarat och genomarbetat bostadsområde från skiftet mellan 1950- och 1960-talen.

År 1959 upprättade arkitekterna Berndt Nordberg och Erwin Gräff, med ett förslag till bebyggelse utformad av arkitekterna Jon Höjer och Sture Ljungqvist som grund, detaljplanen för Eskadern. Planbeskrivningen betonar dels att biltrafiken skall minimeras dels att det inom såväl som i omedelbar anslutning till planområdet finns ett stort antal träd som skall bevaras.

Bilparkeringen ordnades i områdets ytterkanter. Avsikten var att ingen nämnvärd biltrafik skulle behövas invid trevåningshusen. En parkväg anlades från matargatan fram till byggnaderna, vilket avsåg säkerställa att ge ett trafikfritt närområde kring husen.

Eskadern ligger i en svagt kuperad terräng. Byggnaderna, som är ritade av Jon Höjer och Sture Ljungqvist, består av ett punkthus på nio våningar samt 13 hus spridda i terrängen. En särskild byggnad uppfördes för att inrymma ett snabbköp och en tvättstuga. Byggnaderna är grupperade så att områdets parkbetonade karaktär behållits.

Träden, som sparades i största möjliga utsträckning, var utgångspunkten för gårdsplaneringen. Det gäller bl a en alléliknande björkrad såväl som träd som tillhört en trädgård omedelbart nordost om bebyggelsen.

Eskadern stod färdig 1962 och innehöll då totalt 312 lägenheter.

26. Stolplyckan

Stolplyckan äger som ett välbevarat och högkvalitativt exempel på kollektivhustanken ett betydande kulturhistoriskt värde. En eventuell byggnadsminnesförklaring borde utredas.

Området, som tidigare kallades Karlberg, var total-sanerat när planen gjordes. Stadsplanen för Stolplyckan upprättades 1978 av arkitekt Karl-Erik Nyberg och ingenjör Alf Johansson. Planen anpassades till att möjliggöra uppförandet av ett kollektivhus, vilket aktualiserats av att en aktionsgrupp för ett kollektivhus fått politiskt gehör för sin tanke. Området är utformat med sociala mål för samhällsplaneringen drivna av dåvarande chefen för Socialförvaltningen, Thore Andersson.

Planen är utarbetad efter ett nybyggnadsförslag som Höjer & Ljungqvists arkitektbyrå gjorde 1977. I planen betonas att i Stolplyckan finns det betydande friytor med flera lektyor med god solbelysning. De första hyresgästerna flyttade in i Stolplyckan hösten 1980.

27. Drottninggatsbacken

Drottninggatsbacken utgör ett dokument över såväl trafikplaneringen som bostadsbyggnadsidealerna i mitten av femtiotalet.

Att genom en diagonalgata förbinda Drottninggatan med Storgatan lanserades såsom en del av en planerad genomfartsled 1937. Den skulle kombineras med en breddning av Drottninggatan samt anläggandet av Drottningbron. Detaljplanen kom att diskuterades och reviderades 1941 och 1952. Arkitekterna Sten Westholm och Berndt Nordberg vara ansvariga, men såväl arkitekt Helge Zimdahl som arkitekt Gustav Kaunitz medverkade.

Stadsplanen upprättades så att tillfarten till de olika husen sker från en lokalgata med karaktär av slingrande parkväg. Utfart får ej ske mot Drottninggatsbacken. Inne i kvarteret ordnades en solbelyst lekplats. Stängsel fick ej utan särskilt byggnadsnämnds beslut sättas upp.

Arbetet påbörjades i september 1953 och beräknades färdigt 1 januari 1956.

28. Kvarteren Informatorn, Inbyggaren, Ingenjören och Inspektören

Det är byggnadernas välbevarade tidstypiska utformning kombinerat med den hänsyn som togs till de vid byggnadstiden befintliga träden som ger området dess kulturhistoriska värde. Den genomtänkta trafiklösningen är också av kulturhistoriskt värde.

Området är uppfört i enlighet med arkitekt Berndt Nordbergs stadsplan från 1944. En av utgångspunkterna för planarbetet var att Malmslättsvägen skall vara en högklassig trafikled fri från körbara utfarter från angränsande tomter. Gatukorsningar skulle ha minst 300 meters avstånd från varandra. Bostadsområdet nås därför endast dels via Westmangatan dels via Videgatan.

Inom planområdet skonades trädbeståndet så långt möjligt och en befintlig damm bevarades som plaskdamm. Kring dammen lades en allmän plats ut. Där iordningställdes även en lekplats.

I områdets inre delar uppfördes trevåningshus, medan det mot Westmangatan uppfördes tvåvåningsbyggnader för att, som planförfattaren skrev, ”förmedla” övergången till egnahemsbebyggelsen väster om Westmangatan.

Byggnaderna i kvarteret Informatorn är ritade av Staffan Bülow-Hübe och Gunnar Pleijel på HSB:s arkitektkontor. I kvarteret Ingenjören är Syrénsgatan 3 uppförd av Linköpings stad som pensionärshem efter Sten Westholms, 1945 signerade, ritningar. Stockholmsarkitekten Björn Hedvall har ritat två byggnader i kvarteret Inbyggaren. Olof Kalén, Gunnar Lydh, Sten Franke m fl arkitekter har ritat övriga byggnader i området. Byggnaderna i området är uppförda åren omedelbart efter andra världskrigets slut.

29. Lektorshagen

Lektorshagen är ett dokument över alla de betesmarker som i äldre tid fanns runt Linköping såväl som gångna dagars avlöningssystem in natura. Lektorshagen har en mycket lång historia som avlöningsjord till verksamma vid skolor i Linköping. I äldsta tid ingick den i skolmästarens, rektorn, löningsjord. Sedan slutet av 1600-talet disponerade gymnasiets lektor gemensamt hagen. Lektorshagen uppgavs 1777 ge bete för åtta kor. Från 1908 arrenderades av Linköpings stad, som 1953 även blev dess ägare.

30. Fridhem och Linköpings första Egnahemsområde med angränsande f d koloniområde

Såväl stadens första Egnahems- som koloniområde är

att se som historiska dokument vars karaktär bör bevaras. Beträffande det f d koloniområdet gäller det att de kvarvarande äldre vegetationsinslagen värnas. För såväl stjärnhusen som kedjehusen på Kindagatan gäller även att de enskilda byggnaderna är av sådan kvalitet att byggnadernas fasadmaterial och färgsättning bör värnas.

Området är präglad av en detaljplan upprättad av Berndt Nordberg 1950. Planen föreskriver att, mellan de olika bebyggelsetyperna - egnahem/villor och hyreshus – skall finnas ett skiljebälte inrymmande anordningar för lek och rekreation.

Områdets norra del består dels av Linköpings äldsta egnahemsområde, dels den mark som stadens första koloniområde anlades på.

Linköpings första Egnahemsområde skapades 1910. Redan året dessförinnan togs stadens första koloniområde i bruk. Dessa båda områden bör ses i ljuset av att åren före första världskriget gjordes en rad satsningar för att förbättra boendemiljön för Linköpingsborna. Samtiden såg skapandet av egnahemsområden som en de viktigaste metoderna i denna strävan.

Söder om dessa äldre områden föreskriver 1950 års detaljplan att kedjehus, sammanlänkade med garagebyggnader, skulle uppföras. Dessa kedjehus ritades 1951 av Lennart Ekenger och Berndt Nordberg.

Områdets södra del, Fridhem, är ett resultat av en studieresa Linköpings byggnadsnämnd gjorde till stadsdelen Rosta i Örebro, vars s k stjärnhus de inspirerades av. Sveriges första stjärnhus, som skall ha en treuddig stjärna till grundform, uppfördes 1945 i Stockholmska Gröndal och är ritade av arkitekterna Sven Backström och Leif Reinius. Fridhem i Linköping uppges vara landets tredje, möjligen fjärde, äldsta stjärnhusområde.

Stjärnhusen i Linköping, som uppfördes 1951-52, är ritade av Linköpingsarkitekten Lennart Ekenger. En del av husen har tegelfasader medan andra har puts i milda jordfärger. De väl planerade lägenheterna har ljusa rum och väl utnyttjade ytor.

Stadsplanen anpassades till att Malmslättsvägen skall vara fri från körbara utfarter genom att trafiken leds in via ”matargator”, Maj- och Bjälbogatan, och sedan fördelas via ”bigator”. Stadsplanearkitekt Berndt Nordberg utformade Ulfåsavägen mjukt svängandes med hänsyn tagen till en liten kulle.

Gamla Linköping, Kryddbodtorget. Foto: Erik G Svensson.

31. Friluftsmuseet Gamla Linköping och Valla herrgårdsmiljö

Friluftsmuseet Gamla Linköping, som förutom stadskvarteren består av Vallaskogen och Valla fritidsområde, är dels ett viktigt dokument för att berätta Linköpings historia, dels ett dokument över önskan att i den för Linköping expansiva fyrtyo- och femtiotalen ”bevara något av den gamla stadens ansikte”. Friluftsmuseet tillkom efter ett beslut 1946 i stadsfullmäktige.

Valla gård är en av de större gårdarna på vars marker Linköping expanderat. Gårdens karaktärsbyggnad stod färdig 1859 och uppfördes av storbyggmästare Jonas Jonsson på uppdrag av Leonard Westman, stordonatorn Henric Westmans far. Till anläggningen hör såväl en park som en rad äldre ekonomibyggnader.

32. Lambohofs säteri

Lambohofs herrgård ses som ett av de bäst bevarade exemplen på svensk herrgårdsarkitektur från mitten av 1700-talet. Ritningarna är signerade av Jean Eric Rehn. Byggnadsarbetena på stora byggnaden inleddes 1762. Lambohof är av riksintresse för kulturminnesvården. Lambohof förklarades helt foljdriktigt som byggnadsminne 1966. Skyddet gäller såväl exteriört som interiört.

33. Ryds centrum och allé

Ryd är en i raden av större gårdar på vars marker Linköping växte under 1900-talet. Genom att huvudbyggnaden, ett magasin samt allén och en ekdunge behållits tydliggörs området historia. Det är främst helhetsmiljön som äger ett kulturhistoriskt värde.

Ryds centrum och området närmast däromkring iordningställdes efter en stadsplan upprättad av stockholmsarkitekterna Jon Höijer och Sture Ljungqvist. De skapade ett stadsdelscentrum kring den gamla herrgårdsbyggnaden. Tillfartsgatan till centrum lades parallellt med den gamla allén, som därigenom bevarades och nu bildar ett karaktärsgivande grönstråk.

Ryds centrum innehåller affärer, kyrka, skola m m. Centrumbyggnaden, som invigdes 1972, består av två parallella byggnader som förenats med ett skärmtak över gatan mellan butikerna. Huvudbyggnaden är över hundra meter lång och sex våningar hög. En trappa upp finns olika sociala institutioner.

I östlig riktning från centrum går ett gångstråk som leder till det gamla gårdsmagasinet, numera S:t Mikaelsskyrkan.

De första bostadshusen i Ryd stod klara hösten 1966, de första studentbostäderna i området stod klara 1968. De senare är ritade av arkitekten Arild Braathen, verksam hos Höijer och Ljungqvist.

34. KB-villorna i Ryd; Ellen Key och Hedbornsgatan

KB-villorna är Linköpingspecifika och äger ett betydande lokalhistoriskt intresse. Det är byggnadernas och områdets karaktär som är viktiga att värna.

I slutet av 1960-talet utlyste Linköpings kommun en tävling för totalentreprenad för stadens första större grupphusbebyggelse. Tävlingen vanns av KB-bygg i Linköping. Såväl stadsplanen som villorna är ritade av arkitekten Gunnar Måbäck. Bakom firman KB-bygg, som grundades 1964, stod byggmästarna Carl-Owe Bäckström och Lars Kvissberg. Villorna tillverkades på firmans fabrik på Gillbergagatan. I början av 1970-talet var 200 personer sysselsatta i verksamheten.

Villornas bottenplan omfattar 92 kvm, med inredd ovanvåning blir ytan över 130 kvm. Att de var relativt sett billiga bidrog naturligen till villornas popularitet. Det speciella med KB-villorna är den fribärande takstolen, vilken gav villorna en stor flexibilitet och möjlighet för ägarna att påverka planlösningen. I reklambroschyren presenterades inte mindre än tolv alternativa planlösningar.

KB-villan ställdes ut på bomässan i Norrköping 1971. Året därpå utsågs KB-villan av tidningen Allt i Hemmet till ”Årets hus”.

Villorna i Ryd stod inflyttningsklara 1971. I Ryd uppfördes sammanlagt 261 KB-villor. De följdes av 26 i

Linghem och 155 i Hjulsbro. Inom Linköpings kommun uppfördes således totalt 452 KB-villor.

35. Centrala Åbylund kv Operetten m fl

Områdets värde ligger främst i dess miljö. Åbylund är inte bara Linköpings första sovstad utan även den första bostadsområde som utformats med stor hänsyn tagen till bilarna.

Planen för Åbylund är upprättad av arkitekterna Berndt Nordberg och Sonja Eliasson. Den fastställdes i mars 1953. Vid planeringen skedde en anpassning till den ökande bilismen, detta sågs uttalat som en ny giv. Området är välförsett med gatuparkeringar. Den stora nyheten var att det byggdes ett garage till var fjärde lägenhet. Att källarplanerna lades ovan mark möjliggjorde relativt billiga lösningar för garage. Särskilda garageplatser uppfördes även för motorcyklar och mopeder.

Bebyggelsen har grupperats kring ett centralt lekfält. I dess södra del finns en affärsbyggnad, i vars ovanvåning en samlingslokal iordningställdes. Bebyggelsens höjd bestämdes med utgångspunkt från att i minsta mån skymma utsikten över Roxen för de boende i Tornhagen. För att skydda Åbylund mot nordliga vindar valde planförfattaren att lägga långa avskärmande huslängor mot norr.

Området nås per bil endast genom servicegator från Grenadjärgatan. Det finns således inga tomtutfarter eller infartsvägar till området varken från Bergsvägen, redan då betraktade som mycket trafikerad, eller från Industriegatan.

Höghusen i områdets södra del stod färdiga hösten 1955. Området som helhet, vilket omfattar sjutton stora bostadsfastigheter, färdigställdes 1956. Det är arkitekt Eino Talomaa på Riksbyggens arkitektkontor som svarar för merparten av ritningarna till byggnadsbeståndet.

36. Centrala Skäggetorp

Det är områdets karaktär med centralt och bostäderna grupperade kring ett grönområde som bör värnas.

1964 upprättade Eglers Stadsplanebyrå i Stockholm en dispositionsplan för Skäggetorp. Området beräknades att fullt utbyggt få 13 500 invånare. Samma kontor ritade den 1969 fastställda detaljplanen för områdets centrala delar.

Skäggetorps centrumhus invigdes i oktober 1971. Tillsammans med skolan, lekplatser, fritidsanordningar fanns allt som då ansågs tillhöra ”en modern stadsdel”. Centrumhuset är ritat av Arton konsulterande arkitekter

i Helsingborg.

Huvuddraget är att olika delbostadsområden grupperats kring ett större, centralt beläget parkområde, inom och invid vilken en rad gemensamhetsanordningar grupperats. En huvudtanke med planen är att utifrån en ringled går infartsgator som leder till centralt placerade parkeringar på gångavstånd från bostadshusen, vilket i sin tur gör att endast servicetrafik förekommer på bostadsgatorna. Bottenvåningarnas lägenheter har uteplatser placerade direkt på marken.

Linköpings
kommun

Miljö och samhällsbyggnadsförvaltningen